

Výzkum scén uživatelů konopných drog

Research of Cannabis Users Scenes

Bc. Petr Pavlíček

Bc. Artem Vartanyan

Abstrakt

a. Východiska

Scény uživatelů konopných drog byly historicky na okraji zájmu terénních programů Laxus. V posledních letech však vystával obraz scény uživatelů konopných drog jako pole vyžadujícího pozornost. Za účelem zhodnocení potřebnosti služeb pro tuto cílovou skupinu byl realizován kvalitativní terénní výzkum.

b. Cíle

Cílem předkládaného výzkumu bylo navrhnout jestli, případně jakým způsobem, pracovat s uživateli konopných drog v lokalitách, kde terénní programy Laxus a Semiramis působí.

c. Metody

Hlavní metodou sběru dat byl rozhovor s návodem. Dalšími metodami bylo zúčastněné pozorování uživatelů a ohnisková diskuse s výzkumníky. Výběr byl účelový. Data byla analyzována tematickou a obsahovou analýzou.

d. Soubor

Kontaktováno bylo 586 uživatelů konopných drog. Výběr probíhal v lokalitách Královéhradeckého, Pardubického a Středočeského kraje. Participanti byli ve věkovém rozmezí 15 až 45 let.

e. Výsledky

Mezi participanty se ve velké míře objevovaly postupy a zvyky nesoucí zdravotní a sociální rizika. Dominovalo užívání škodlivými způsoby, přidávání tabákových příměsí, užívání ve velmi vysokých frekvencích, kombinování s alkoholem, užívání vysokopotentních odrůd a tržní model distribuce. Identifikovány byly 3 skupiny uživatelů, vyžadující specifický přístup – mladí uživatelé, uživatelé s psychickými potížemi a uživatelé subjektivně deklarující závislost na konopných drogách.

f. Závěry

Mezi uživateli konopných drog jsou lidé, kteří potřebují služby programů minimalizace rizik. Jedná se o osoby užívající způsobem, který ohrožuje jejich zdravotní, psychickou nebo sociální oblast života. Terénní harm reduction programy by měly uživatelům konopných drog poskytovat intervence ve formě informací směřujících k minimalizaci rizik a také by měly navazovat spolupráci s dalšími službami - adiktologickými ambulancemi, službami komunitní psychiatrie nebo nízkoprahovými programy pro mládež.

Abstract

a. Background

Scenes of cannabis users have historically been on the edge of interest of Laxus outreach programs. However, In recent years, these scenes of cannabis users have emerged as a field requiring attention. In order to evaluate the need for services for this target group, qualitative field research was carried out.

b. Aims

The aim of the presented research was to propose how to work with cannabis users in localities where Laxus and Semiramis outreach programs operate.

c. Design and measurements

The main method of data collection was the interview with instructions. Other methods were participatory observation of users and focus group with researchers. The sampling was purposive. The data was analyzed within thematic and content analysis.

d. Participants

586 users of cannabis have been contacted. Selection took place in the Královéhradecký, Pardubický and Středočeský regions. Participants were in the age range from 15 to 45 years.

e. Results

Among the participants, the practices and habits that pose health and social risks appeared to a large extent. Using cannabis by harmful methods dominated, as well as adding tobacco additives, using at very high frequencies, combining with alcohol, using of high-potency varieties, distribution in market model. Three groups of users requiring a specific approach have been identified - young users, users with mental health problems and users subjectively declaring addiction to cannabis drugs.

f. Conclusions

Among cannabis users are people who need the services of harm reduction programs. These are people using in a way that threatens their health, mental or social spheres of life. Harm reduction programs should provide interventions in the form of information aimed at minimalizing risks and should also engage with other services such as addictological ambulances, community psychiatry services, or low-threshold youth programs.

Obsah

1. Úvod	1
2. Teoretická východiska	2
3. Metodologie.....	3
4. Výsledky	4
5. Diskuse	11
6. Závěr.....	13

1. Úvod

V roce 2015 terénní programy Laxus a Semiramis*¹ stály před dilematem, se kterým se potýkaly i další programy podobného zaměření v České Republice. Toto dilema se týkalo práce s uživateli konopných drog. V průběhu své 20leté existence byly terénní programy Laxus vždy zaměřeny především na injekční uživatele drog. Definovaná cílová skupina programů byla rozdělena na primární a sekundární. Do sekundární cílové skupiny byli zařazeni neinjekční uživatelé drog včetně uživatelů konopí, přičemž praxe ukázala, že zejména scéna uživatelů konopných drog byla na okraji zájmu terénních pracovníků.

V posledních letech jsme začali vnímat signály změny. Z empirických zkušeností terénních pracovníků, ze zpráv z odborných platforem a požadavků donátorů, zejména malých obcí, vyvstával obraz scény uživatelů konopných drog, jakožto pole vyžadujícího pozornost nízkoprahových terénních adiktologických služeb.

Předmětem debaty vedené napříč terénními programy Laxus a Semiramis bylo několik klíčových otázek: *Jsou mezi uživateli konopných drog lidé, kteří potřebují naši pomoc? Podle jakých kritérií bychom mohli skutečně potřebné uživatele identifikovat? Jsme schopni na případné potřeby odpovídajícím způsobem reagovat?*

V rovině praktické, tedy v rovině vyhledávání, prvního kontaktu a následné nabídky služeb, jsme otázky koncipovali takto: *Koho máme vyhledat? Jak máme kontaktovat? Jaké služby dále kontaktovaným nabízet?*

Informace, kterými jsme disponovali, byly dostačující pouze k tomu, abychom výše uvedené otázky zformulovali, nikoliv k tomu, abychom na ně odpověděli. Za účelem získání potřebných informací jsme se rozhodli provést výzkum scén uživatelů konopných drog. Ve tvorbě kvalitativní výzkumné strategie jsme se inspirovali metodami sociálně-antropologického terénního výzkumu a důraz jsme kladli na pozorování, rozhovory s uživateli, kontakt v přirozeném prostředí a zohlednění emické perspektivy.

¹ Laxus a Semiramis jsou úzce spolupracující organizace, terénní programy mají jednotné odborné vedení

2. Teoretická východiska

K fenoménu užívání konopných drog v lokalitách, kde terénní programy Laxus a Semiramis působí, jsme se rozhodli přistoupit jako k jevu neznámému, kterému jsme chtěli porozumět. Z tohoto důvodu jsme zvolili kvalitativní výzkumnou strategii a při koncipování výzkumu jsme předem nepracovali s žádnými hypotézami. Sbírali jsme data a poté v nich pátrali po souvislostech a pravidelnostech. Základním východiskem koncipování výzkumu bylo přesvědčení, že informace je třeba nejdříve získat přímo v terénu a případné hypotézy, teorie nebo strategie, je třeba induktivně z takto získaných dat odvozovat. Zjišťovali jsme, jak vnímají kontexty užívání konopných drog sami konzumenti a při interpretaci našich zjištění se tak částečně držíme emické perspektivy, jelikož se domníváme, že pro porozumění určité skupině, nebo kultuře skupiny, je nezbytné dívat se na ni jejíma očima, popisovat ji jejími slovy. V našem případě se jedná o scénu uživatelů konopných drog, které je třeba nejdříve porozumět, abychom mohli navrhnout vhodné a efektivní způsoby minimalizace rizik, se kterými může být spjata. Při identifikaci rizik a tvorbě strategie intervencí se držíme perspektivy etické čili objektivizující, protože se jedná o „zásahy“ z venku, prostřednictvím intervenční služby, konající v zájmu principů veřejného zdraví. Zjišťovali jsme tedy jaká rizika, spjatá s užíváním konopných drog, se vyskytují mezi uživateli v lokalitách, kde terénní programy Laxus a Semiramis působí, za účelem posouzení potřebnosti harm reduction služeb u kontaktovaných uživatelů. Termínem „služby harm reduction“ rozumíme jakékoliv formy intervence směřující k minimalizaci zdravotních i kontextuálních (zejména problematika sociální nebo trestně-právních rizic) užívání konopných drog.

Hlavní výzkumná otázka zněla: *Jakým způsobem by měly terénní programy pracovat s uživateli konopných drog?* Dále jsme si kladli tyto otázky: - *Jaké jsou trendy na scénách uživatelů konopných drog? Jaké rizikové postupy/zvyky se vyskytují mezi uživateli? Jaká je úroveň edukace uživatelů ve smyslu relevantních informací o zdravotních, sociálních nebo trestně-právních rizicích užívání? Jak vnímají své užívání sami uživatelé? Jaké je subjektivní hodnocení potřebnosti služeb samotnými uživateli?*

Cílem výzkumu tedy bylo navrhnout jakým způsobem pracovat s uživateli konopných drog v lokalitách, kde terénní programy Laxus a Semiramis působí. Výzkum sloužil také jako nástroj kontaktní práce s uživateli konopných drog a v jeho průběhu byly rovněž poskytovány jednorázové intervence těmto uživatelům.

3. Metodologie

Design, strategii a metodologii výzkumu navrhli členové analytického týmu Laxus se sociálně-antropologickým a sociálně-pedagogickým vzděláním. Analytický tým provedl analýzu a interpretaci dat. Sběr dat realizovali, krom zmíněných členů analytického týmu, pracovníci terénních programů Laxus a Semiramis.

Výběr osob pro výzkum byl účelový, prováděný odborníky na terénní práci s uživateli drog. Populace byla definována jako uživatelé konopných drog kontaktovatelní terénním programem - tzn. vyskytují se ve veřejných prostorech, jsou „viditelní“, empirická zkušenost terénních pracovníků indikuje tyto osoby jako vhodné k oslovení. Podmínkou pro zařazení do výzkumu bylo užívání marihuany v posledních 12 měsících, absence jiné primární drogy (tzn. necílili jsme na stávající klienty) a ochota k poskytnutí rozhovoru. Během výzkumu bylo kontaktováno celkem 586 uživatelů konopných drog. 209 informátorů poskytlo polo strukturovaný rozhovor, se zbylými 377 participanty proběhl kratší kontakt v rámci zúčastněného pozorování. Výběr probíhal v lokalitách Královéhradeckého, Pardubického a Středočeského kraje, kde působí terénní programy Laxus a Semiramis.

Hlavní metodou sběru dat byl částečně strukturovaný rozhovor s návodem (Hendl, 2008). Badatelé dostali k dispozici mapu rozhovoru, pokrývající různé oblasti života uživatele konopných drog. Doporučeno bylo využití mapy rozhovoru dle plynutí konverzace s informátorem, včetně stupně strukturovanosti rozhovoru a pořadí témat. Ideálem byla představa konverzace, která by byla bohatší než pouhé odpovědi na otázky, aniž se přitom odchýlí od tématu (Kaufman, 2010). Dalšími metodami sběru dat bylo zúčastněné pozorování uživatelů a ohnisková diskuse s výzkumníky.

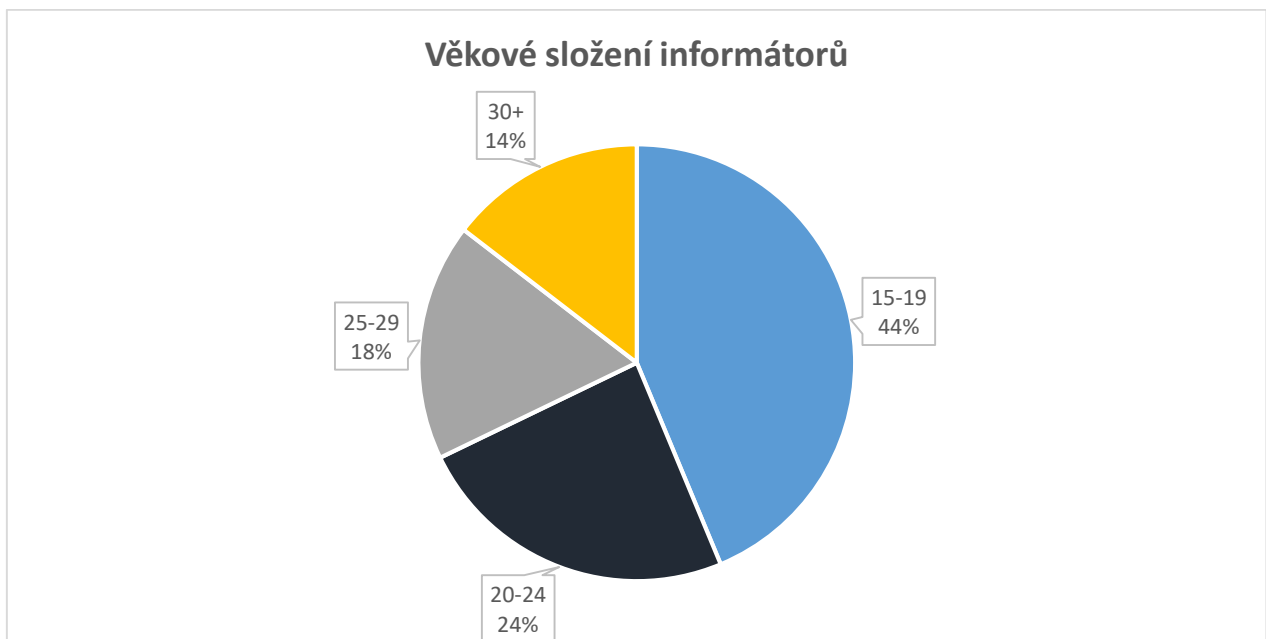
Kontaktovaným osobám byl na počátku rozhovoru vysvětlen smysl a cíl výzkumu. Všem informátorům byla zaručena anonymita.

K provedení analýzy kvalitativních dat jsme využili induktivního kódování pro účely tematické analýzy (Hendl, 2008), a kvazi-statistických postupů obsahové analýzy (Hendl, 2008). Využili jsme i jednoduché statistické metody analýzy kvantitativních dat pomocí aplikace MS EXCEL 2013.

4. Výsledky

Výzkum byl realizován od května 2015 do května 2016 a probíhal v lokalitách Královéhradeckého, Pardubického a Středočeského kraje.

Informátoři byli ve věkovém rozmezí 15 až 45 let. Výběr informátorů probíhal záměrně, přičemž důležitým kritériem byla „viditelnost“ ve veřejném prostoru. Nejviditelnější pro terénní pracovníky/výzkumníky se ukázala být skupina nejmladších uživatelů, jak je patrné z níže zobrazeného grafu.

Graf 1. – Věkové složení informátorů

Během výzkumu jsme se setkali s užíváním konopných drog v několika formách. Nejrozšířenější formou byla marihuana, kterou pravidelně užívali všichni informátoři. Až na pár výjimek všichni informátoři uvedli jako primární způsob užívání marihuany tzv. „joint“, neboli marihuanovou cigaretu. Pokud mají uživatelé sáhnout po nějaké alternativě k „jointu“, nejčastěji se jedná o druh vodní dýmky tzv. „bong“, nebo skleněnou trubičku, nazývanou „sklo“, „skleněnka“. Měně častými alternativami, které informátoři během hovorů zmiňovali, byl tabákový list, neboli „blunt“, vaporizér, hliněná nebo keramická dýmka tzv. „šlukovka“. Setkali jsme se rovněž s konzumací marihuany v podobě jídla - a to například ve formě topinek, sušenek, bramboráku nebo mléka, do kterého někteří přidávají i alkohol.

Uživatelé, se kterými jsme prováděli rozhovory, se z hlediska užívaného typu marihuany dělili do dvou vyhraněných táborů. Větší část uživatelů preferovala výhradně odrůdy souhrnně

informátory označované jako „skunk“ nebo „skéro“. Menší část preferovala odrůdy označované jako „venkovka“, „venek“. Pouze nepatrná část informátorů nebyla vyhraněna a nezřídka svou preferenci vyjadřovala jako jedna z informátorek: „*hulim, co je*“.

Na tomto místě je důležité podotknout, že rozdělení typů marihuany je v našem pojetí představováno tak, jak takovéto rozdělení chápou a interpretují sami informátoři, nikoliv tak jak je definuje literatura. „Skunk“ je dle informátorů marihuana s vyšším podílem účinné látky THC, pěstovaná většinou v krytých prostorech (tzv. „indoor“) za pomoci sofistikovaných postupů a technologie geneticky modifikovaná nebo šlechtěná. Oproti tomuto tak zvaná „venkovka“ je logicky spojována s venkovním pěstěním (tzv. „outdoor“) a nižším obsahem THC. Velká část informátorů dle svých slov neví, jaký podíl účinných látek, jimi konzumovaná marihuana obsahuje.

Užívání „skunků“ výrazně dominuje u nejmladších informátorů. Z rozhovorů s uživateli z věkové kohorty 15-19 let lze vysledovat určitou míru spojitosti sociálního statusu a druhu odrůdy. Často jsme se setkali s názory, které vystihuje věta jednoho z informátorů „*Valíme skéru, venek hulej akorát socky*“. Spojitost typu marihuany a sociálního statusu může být konstruována skutečností, že získávání marihuany označované jako „skunk“ probíhá dle našich zjištění zejména v tržním modelu distribuce. Více než dvě třetiny všech informátorů, kteří konzumují „skunky“, si je také téměř vždy nakupují. Nutno podotknout, že se nejedná o levnou záležitost – informátor kouřící „skunk“ utratí měsíčně průměrně více jak 2500 Kč. Oproti tomu kuřák „venkovky“ utratí v průměru 900 Kč měsíčně. Avšak mezi informátory z řad uživatelů „venkovky“ byl takovýto nákupčí spíše výjimkou, jelikož uživatelé preferující „outdoor“ druhy marihuany většinou vůbec nekupovali a využívali jiné kanály distribuce, námi označované jako komunitní. Pod tímto komunitním modelem se skrývá vlastní pěstování, skupinové pěstování, nebo specifická skupinová kultura komunitní distribuce. Komunitní model distribuce se týkal především „venkovek“, nicméně je třeba podotknout, že jsme se setkali i s jedinci, kteří takovýmito způsoby získávali „skunky“.

Mezi informátory, kteří konopné drogy nakupují, byla průměrná měsíční útrata za marihuanu zhruba 2200 Kč, nejčastější nákup byl v hodnotě kolem 1000 Kč (jedná se o modus měsíční útraty), 1000 Kč byla rovněž střední hodnota útraty (medián měsíční útraty). Vysoké částky, vydané na nákup drogy, uváděli i nejmladší informátoři. Mezi uživateli z věkové kohorty 15-19 let přesahuje průměrná měsíční útrata částku 2500 Kč, medián je 1500 Kč, modus rovněž 1500

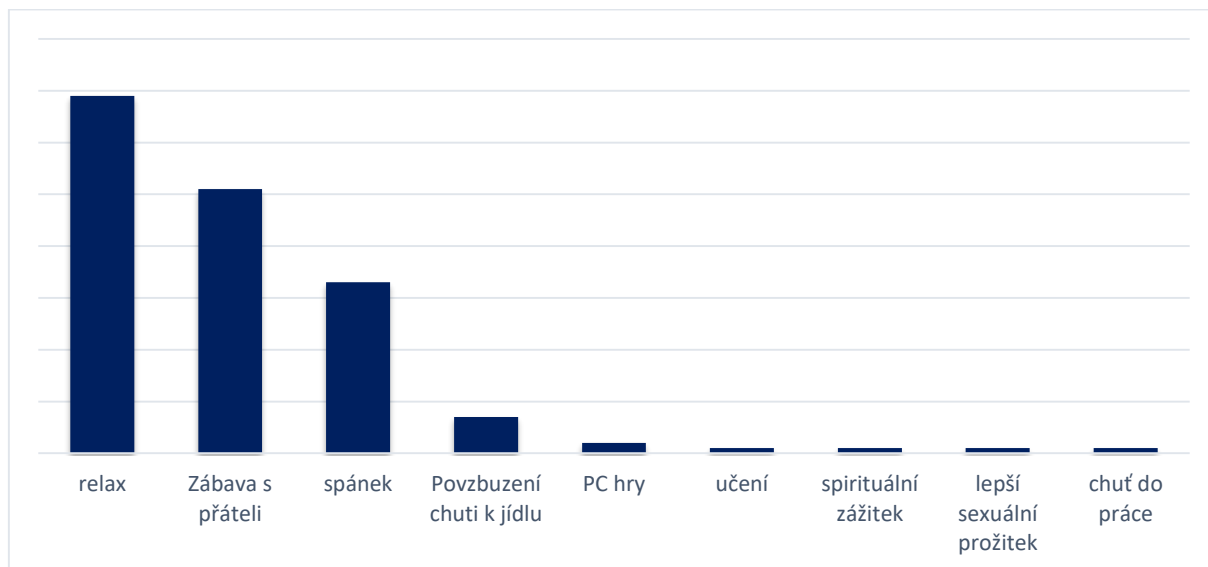
Kč. Jelikož drtivá většina informátorů tohoto věku není zaměstnána, nýbrž studuje, zajímalo nás jaký je zdroj jejich příjmu na takto vysoké měsíční výdaje za marihuanu. Dozvěděli jsme se, že velká část mladých uživatelů si marihuanu kupuje z kapesného, avšak někteří mladí informátoři uváděli různou formu redistribuce drogy, jakožto způsob, jimiž si dokáží na marihuanu vydělat.

Více než dvě třetiny informátorů uváděly každodenní užívání. Nutno podotknout, že zejména u mladších uživatelů, se jednalo o vícečetné užití během jednoho dne, informátory popisované například takto: *„No si dáme brčko ráno a pak třeba ještě párkrát odpoledne(...)no a večer doma pěkně vítězný na spaní nebo k playstationu(...)“*, nebo *„já ráno jsem naprosto nepoužitelný pokud si ke kávičku nepohulim, pak to klidně típnu a hulim si toho špeka pěkně postupně během dne(...)“*. U velké části mladých uživatelů byla marihuana, její konzumace či shánění, náplní celého dne. Velmi zřídka jsme se při rozhovorech s mladými informátory setkali s volnočasovými aktivitami, které by se netýkali užívání marihuany. Pokusy o abstinenci, ať trvalou nebo alespoň několikadenní pauzu, byly tématem pouze pro malou část každodenních uživatelů marihuany, kteří vnímali svůj vztah k užívání dle svých slov jako závislost a popisovali nepříjemné stavy bažení. *„Někdy když zkouším si dát voraz, tak mi furt jen jede v hlavě, kurva teď bych si fakt to brklo dal, jsem nerudnej a nervní.“*

Další oblastí, která nás zajímala, byla iniciace. *„Kdy jsem začal? No když jsem šel na střední tady v Jaráku a tam se hulilo jak sviň (...) tak jsem samozřejmě začal hned taky, že jo (...)“*, nebo *„no prostě v partě s kámošema, se prostě nějak hromadně začlo (...)“*. Tato sdělení informátorů jsou poměrně reprezentativní ukázkou odpovědí na otázku, zdali si pamatují jak, kdy a proč začali konopné drogy užívat. Iniciace u drtivé většiny informátorů souvisela s vrstevnickou skupinou nebo partou. Všichni informátoři napříč věkovými kohortami začali s užíváním marihuany v období dospívání. Zajímavé pro nás bylo zjištění, že starší informátoři uváděli svůj věk iniciace zhruba kolem 18 let, zatímco ti z nejmladší věkové skupiny nejčastěji kolem 14 roku věku.

Informátorů jsme se ptali, za jakým účelem drogu konzumují. Dle níže přiloženého grafu je patrná převaha uspokojování individuálních fyziologických a psychických potřeb nad potřebami sociálními. Zdá se tak, že pro naše informátory byl sice tlak okolí a snaha zapadnout do party důvodem pro iniciaci užívání marihuany, nicméně po určité době sociální povaha

užívání ustupuje uspokojování individuálních potřeb. Uživatelé již nepotřebují ke konzumaci nutně partu, užívají někdy i o samotě.

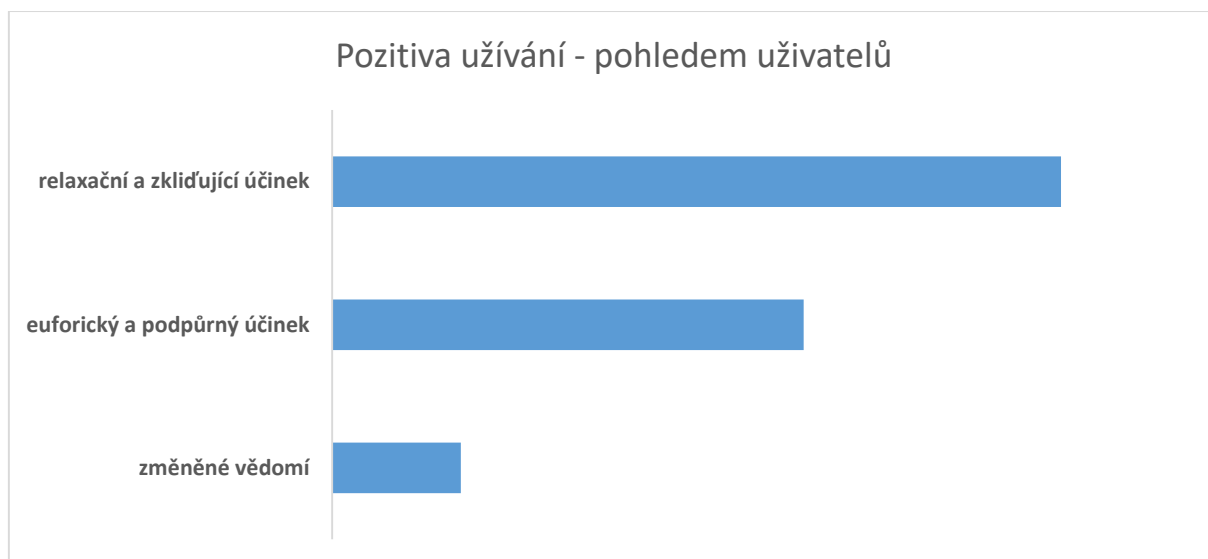

Graf 2. – Účel konzumace

Na základě informací z pozorování a rozhovorů lze vyvodit hypotézu o otevřené povaze scén uživatelů konopných drog. Uživatelé, s kterými jsme byli v kontaktu, se s užíváním příliš netají, drogu konzumují ve veřejném prostoru, nezřídka užívají i v pracovní době nebo v době školního vyučování. Dle informátorů na veřejnosti dochází i k distribuci drogy, osoby drogu pěstující nebo prodávající rovněž netají svou činnost nijak důkladně, o čemž svědčí i fakt, že nezanedbatelná část uživatelů distribuci nebo pěstování uvedla v rámci prvního kontaktu s výzkumníky. Otevřenost scén se pravděpodobně projevila i v poměrně snadné kontaktovatelnosti uživatelů. Během realizace našeho výzkumu jsme se téměř neseťkali s odmítnutím kontaktu ani jinými negativními reakcemi. Informátoři velmi dobře reagovali v roli experta, do které byli během výzkumu uváděni.

Při rozhovorech s informátory jsme se zajímali o jejich pohled na pozitiva a negativa užívání konopných drog. Při uvádění pozitiv užívání se informátoři ve výpovědích příliš nelišili. Pro velkou část uživatelů je největším přínosem užívání konopných drog zejména relaxační a zklidňující pocit, nastávající krátce po užití. Dle informátorů má droga psychické i fyzické relaxační účinky. Fyzická relaxace se projevuje ve zmírnění svalového napětí a tlumení bolesti, psychická relaxace v potlačení úzkosti, deprese nebo špatné nálady. Pro další početnou část informátorů je hlavním pozitivem užívání podpurný a euforický efekt, projevující se zejména

na kreativitu, chuti do tvoření, práce nebo hry, nebo také v jednodušším dosažení zábavy ve společnosti. Několik informátorů pak zmiňovalo stavy změněného vědomí, jako to, co jim užívání marihuany přináší.

Graf 3. – Pozitiva užívání

Pohledy uživatelů na negativa konopných drog jsou o něco různorodější, než tomu bylo u pozitiv. Nejčastěji zmiňovanými negativy užívání byly efekty intoxikace, jež jsme souhrnně kategorizovali jako sedativní – řečí uživatelů se jednalo o únavu, ospalost, malátnost, lenost, „vykydlost“, „vytuhlost“ atd. „*No když se zhulim tak se mi stává, že jsem hrozně vykydlej, úplně mi duní v hlavě, jen čumím a nemůžu nic dělat (...) často se cejtím debilní eště ráno po probuzení normálně...*“ Informátoři také hovořili o spojitosti intoxikace a somatických obtíží jako bolesti hlavy, dušné pocity, pocit sucha v ústech. „*Když si zahulim tak mám občas takovej pocit knedliku v krku, nebo jak to říct (...) občas mám pocit, že se nemůžu nadechnout.*“. Jako negativa byla udávána také bažení nebo závislost, potíže s pamětí, obava ze stigmatizace, nebo finanční náročnost užívání marihuany.

Graf 4. – Negativa užívání

Velká část informátorů však nevedla žádná negativa užívání, které jim dle jejich slov nepřináší komplikace v žádné sféře jejich života. Uživatelé, se kterými jsme vedli rozhovory, subjektivně nevnímají potřebnost adiktologických nebo sociálních služeb. Toto zjištění je ve shodě s tvrzením Kaliny a kol., dle kterého uživatelé marihuany obvykle nevyhledávají odbornou pomoc (Kalina, 2003). Pokusy o vyhledání odborné pomoci byly zaznamenány pouze osob, uvádějící psychické potíže a u několika málo jedinců, kteří vnímali své užívání jako „závislost“, popisovali stavy bažení a udávali komplikace v různých sférách života, dle jejich názorů přímo související s užíváním konopných drog.

Avšak terénní programy minimalizace rizik, jakožto intervenční služba, musí dle našeho názoru zahrnout do uvažování o potřebnosti služeb i objektivní hledisko. V našem případě jsme jako objektivní hledisko zvolili přítomnost chování, nesoucího zdravotní a kontextuální rizika spojené s užíváním konopných drog. Na toto chování lze cílit intervencemi, kladoucími si za cíl minimalizaci škod, které by mohlo užívání konopných drog popsánymi způsoby přinášet.

Nejrozšířenějším rizikovým návykem mezi informátory byl škodlivý způsob užívání. Jak jsme již zmiňovali v textu výše, všichni informátoři uváděli jako svůj primární způsob administrace marihuany kouření. Při kouření marihuany dochází k uvolňování vysokého množství dráždivých a rakovinotvorných látek (Miovský, 2008). Nejrozšířenější formou kouření marihuany byl mezi našimi informátory tzv. „joint“. S kouřením „jointu“ byly spjaty další škodlivé zvyky, jako je přidávání tabákových příměsí a používání improvizovaných filtrů.

Tabákové příměsi si do marihuanové cigarety přidává drtivá většina oslovených uživatelů. Tabák může zvýšit množství dehtu a karcinogenů v kouři (Swift W., Coopeland J., Lenton S. 2000). U nekuřáků tabáku, kteří se mezi našimi informátory také vyskytovali, může přidaný tabák způsobit „plíživou“ závislost na nikotinu. Rovněž používání improvizovaných filtrů nebo dokonce filtrů obsahujících tiskařskou barvu bylo mezi uživateli, kteří se do výzkumu zapojili, velmi rozšířené. Improvizované filtry, většinou vyráběné z tvrdého papíru nefiltrují, a umožňují tak průnik velkých částí dehtu do plic (Miovský, 2008). Poměrně rozšířenou a zároveň vysoce škodlivou alternativou k „jointu“ je tzv. „bong“ neboli vodní dýmka. Kouřením z „bongu“ dochází k intenzivnímu návalu kouře hluboko do plic, čímž se zvětší plocha pro působení karcinogenů a dehtu (Swift W., Coopeland J., Lenton S. 2000). Užívání výše popsanými způsoby často nese skupinový charakter, čímž může docházet k šíření choroboplodných zárodků (Swift W., Coopeland J., Lenton S. 2000).

Dalším rozšířeným rizikovým modelem chování, který jsme zaznamenali, je užívání konopných drog ve velmi vysoké frekvenci. Velká část informátorů marihuanu užívá každý den minimálně jednou, což přináší rizika nejen v oblasti zdravotní, ale i psychické a sociální – například při užívání v práci nebo škole, nebo při řízení automobilu (Miovský, 2008). Zdravotní rizika kouření marihuany popsaná v odstavci výše, se při vyšší frekvenci užívání samozřejmě také zvyšují. Při velmi častém užívání může docházet k jemným poruchám kognitivních funkcí, jako zhoršení krátkodobé paměti či schopnosti soustředění. (Kalina, 2003) Z hlediska typologie uživatelů konopí, tak jak jí prezentuje Miovský, se dá 70% informátorů nad 17 let označit za těžké a dlouhodobé uživatele konopných drog – užívají totiž denně po dobu více než 2 roky.

Jako rozšířený rizikový zvyk můžeme označit užívání konopných drog v kombinaci s alkoholem, které se nevyhýbají až tři čtvrtiny z kontaktovaných uživatelů. Užití těchto látek společně může zvýšit intoxikaci, což může vést k nežádoucím účinkům jako dezorientace, zvracení nebo ztráta paměti (Engelander M., Lang E., Lacy R., Cash R., 2010). Konopné drogy mohou oslabit zvracívý reflex. Potlačení zvracívého reflexu po vyšších dávkách alkoholu při současné intoxikaci konopím zvyšuje riziko smrtelných otrav (Nešpor, 1999).

Při rozhovorech jsme se dotýkali i tématu psychických potíží. Několik málo informátorů zmiňovalo diagnostikovanou psychotickou poruchu, další uživatelé pak hovořili o závažných úzkostných nebo depresivních stavech, které dávali do souvislosti s užíváním konopných drog.

Nezanedbatelná část informátorů pak uváděla výskyt psychického onemocnění v rodině. U takto predisponovaných osob může dojít k rozvoji velmi intenzivních depresivních či úzkostných stavů (Kalina, 2003). Užívání marihuany u osob se zkušeností s úzkostnými stavy či možnou vrozenou dispozicí je tedy vysoce rizikové (Kalina, 2003).

Jako rizikové hodnotíme i velice nízké povědomí o trestní odpovědnosti distribuce a přechovávání většího množství, šíření toxikomanie a naplnění jeho skutkové podstaty například při darování drogy nebo při konzumaci drogy ve skupině. Informátoři také často nevěděli o hrozících přestupkových řízeních a následných pokutách při držení malého množství omamné látky. Případné trestní či přestupkové řízení může mít výrazně negativní dopad na sociální situace jedince i rodiny.

5. Diskuse

K diskusi se nabízí zvolená kvalitativní strategie a deklarovaná inspirace metodami sociálně antropologického terénního šetření. Dominantním metodologickým přístupem k realizaci výzkumů drogových témat je kvantitativní výzkumná strategie (Rhodes, 2000). Relativně slabě standardizovaná kvalitativní výzkumná strategie přináší oproti silně standardizovaným kvantitativním výzkumným postupům riziko v podobě relativně nízké reliability získaných dat (Disman, 2011). Avšak díky této slabší standardizaci nedochází při sběru dat kvalitativními metodami k takovému omezení informátora a získaná data tak mohou mít větší validitu, než když jsou získávána metodami kvantitativními. (Disman, 2011). Kvalitativní metody mohou být pro drogovou epidemiologii rovnocenným partnerem metod kvantitativních (Zábranský). Burgois považuje za chybu opomíjení kvalitativních metod při epidemiologických výzkumech, z důvodu nebezpečí absence kontextuálních informací (Burgois, 2002). Výzkum skrytých jevů výhradně kvantitativní metodologií je v zásadě nemožný (Zábranský). Užívání návykových látek je skrývanou aktivitou, a ti uživatelé, jenž jsou v kontaktu s institucemi, často nereprezentují širší populaci uživatelů drog (Rhodes, 2000). Kvalitativní výzkumné strategie se hodí pro výzkum, který se snaží podhalit podstatu něčích zkušeností s nějakým jevem (Straus, Corbin, 1990), tedy např. s užíváním drog. Jednou z nejzásadnějších rolí kvalitativního výzkumu užívání drog je zprostředkování žité skutečnosti a významů užívání z perspektivy samotných uživatelů (Rhodes, 2000). Snaha nahlížet životní

zkušenosti aktérů sociálních situací prizmatem kognitivních či sémantických kategorií v jejich kultuře, tedy rozlišení emické a etické perspektivy, je jedním z konceptuálních pilířů sociální antropologie (Hirt, 2012). Dle Burgoise jsou etnografické výzkumné metody, vyvíjené primárně sociálními/kulturními antropology, vhodnější pro výzkum skrytých či skrývaných jevů nežli epidemiologické či sociologické kvantitativní metody. Dle Singera získává antropologie, i přes svůj relativně pozdější vstup do světa multidisciplinárních výzkumů drogové tematiky, respekt a nezanedbatelný dopad na poli výzkumů užívání drog právě díky síle výše uvedených etnografických metod sběru dat, emickou perspektivu, důraz na subjektivitu a žité zkušenosti (Singer, 2012) Antropologické, či etnografické metody mohou sloužit k získávání informací, které jsou běžnými epidemiologickými postupy nezjistitelné (Zábranský, 2003). Sociálně antropologické poznávací perspektivy a metody terénního výzkumu, opřené o zúčastněné pozorování a pobyt v přirozeném prostředí informátorů se nám tudíž jeví jako nejvhodnější pro účely předkládaného výzkumu. Dle Rhodese je jedním z možných využití kvalitativního výzkumu drogové tematiky vývoj účinných intervencí. Takovéto intervence, zformované na základě kvalitativního terénního šetření, mohou být zacíleny ve shodě s místními normami užívání drog (Rhodes, 2000). V použité adiktologické, epidemiologické a antropologické literatuře panuje konsensus ve věci přínosu kvalitativních metod při zkoumání užívání drog, v závislosti na cílech výzkumu a povaze zkoumaného jevu. Zdá se tedy, že vzhledem k cíli předkládaného výzkumu se použití kvalitativních metod sociálně antropologického výzkumu jeví jako správné rozhodnutí.

6. Závěr

Informace, které jsme během výzkumu získali, nám umožnili zodpovědět výzkumné otázky. Trendy na scénách uživatelů konopných drog stejně jako pohled uživatelů na různé aspekty užívání jsme představili v textu výše. V předešlé kapitole jsme uvedli rizikové zvyky a postupy, které jsme během výzkumu zaznamenali. Na základě našich zjištění jsme doporučili terénním programům Laxus a Semiramis s uživateli konopných drog pracovat. Výše popsany výskyt chování, nesoucího zdravotní nebo kontextuální rizika, je přímo spjatý s užíváním konopných drog. Na scénách uživatelů konopných drog v lokalitách, kde jsme výzkum realizovali, existují stereotypy a mýty, které utvrzují uživatele ve škodlivých návycích. Terénní programy by měly uživatelům konopných drog poskytovat intervence ve formě informací směřujících k minimalizaci škod, které jim hrozí. Identifikovali jsme také některé skupiny klientů, které potřebují specifický přístup. Jednou skupinou jsou uživatelé v období dospívání, pro které může být užívání drog součástí klání ve vrstevnické aréně. Většina informátorů z této věkové kohorty užívá marihuanu každý den, preferuje zejména vysokopotentní odrůdy, za které utrácí nemalé finanční prostředky, které v některých případech získává nelegální cestou redistribuce drogy. Tato skupina je ve veřejných prostorech nejviditelnější a tudíž ohrožená případnou represí a jejími sociálně-právními dopady. Sociálně-právní gramotnost mladých informátorů byla navíc velmi nízká. V práci s touto skupinou jsme doporučili terénním programům zaměřit se mnohem více na sociálně pedagogickou složku programu, práci s vrstevnickou skupinou a uvažovat tak i o spolupráci s nízkoprahovými službami pro mládež. Další specifickou skupinou jsou osoby, které vnímají užívání jako problém, označují se za „závislé“, pokoušeli se o abstinenci a popisovali stavy bažení. Takovýmito uživatelům by měli být terénní programy schopny poskytnout poradenství a případně odkaz do návazných adiktologických služeb – např. ambulantních center Laxus z.ú. Specifickou skupinou jsou také uživatelé, kteří trpí psychickými potížemi. V práci s touto skupinou uživatelů by terénní programy měli přemýšlet o spolupráci se službami komunitní psychiatrie.

Na základě výstupů z výzkumu bylo rozhodnuto o změně definice cílové skupiny terénních programů Laxus a Semiramis tak, že již nebude rozdělená na primární a sekundární. Uživatelům konopných drog se tak dostane větší míry pozornosti terénních pracovníků, než tomu bylo doposud. Terénní programy budou uživatele konopných drog aktivně vyhledávat a kontaktovat.

Role autorů : Oba autoři navrhli design a strategii výzkumu, podíleli se na sběru dat, prováděli analýzu a interpretaci dat. Oba autoři se podíleli na psaní článku.

Literatura:

Burgois P. (2003). *In search of respect. Selling crack in El Barrio*. New York: Cambridge University Press.

Burgois P. (2002) *Anthropology and epidemiology on drugs: the challenges of crossmethodical and theoretical dialogue*. *International journal of drug policy* 13(4) 259-269 .

Corbin J., Strauss A. (1990). *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Scan.

Disman M. (2011). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum .

Engelander M., Lang E., Lacy R., Cash R. (2010). *Efektivní regulace marihuany*. Úřad vlády ČR.

Hendl J. (2008). *Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace*. Praha:Portál.

Hirt T. (2012) *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni.

Kalina K. a kol.(2003). *Drogy a drogové závislosti 1 - Mezioborový přístup*. Úřad vlády ČR .

Kaufmann J.C. (2010). *Chápající rozhovor*. Praha: Slon.

Miovský M. a kol. (2008). *Konopí a konopné drogy - Adiktologické kompendium*. Praha: Grada Publishing .

Nešpor K.Csémy L. (1999) *Souvislosti mezi alkoholem a jinými návykovými látkami. Důsledky pro prevenci i léčbu*. Praha: MZ ČR.

Rhodes Tim.(2000). *The Multiple roles of qualitative research in understanding and responding to illicit drug use. Understanding and repsonding to drug use: the role of qualitaitive research. Luxembourg*. 21-38. European monitoring centre for drugs and drug addction.

Singer,M. (2012). *Anthropology and Addiction: an Historical Review*. *Addiction.*,2012, 107(10): 1747-1755

Swift W., Coopeland J., Lenton S. (2000). *Cannabis and harm reduction. Drug and Alcohol Review*, 19.1: 101-112.

Zábranský T. (2003). *Drogová epidemiologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.